

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupańska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

4. Migracja zarobkowa z Kirgistanu

Znaczenie gospodarcze i polityczne kirgiskich *gastarbaiterów*

ABSTRACT

Labour Migration from Kyrgyzstan – The Economic and Political Importance of Kyrgyz „gastarbaiteers”

Labour migration from Kyrgyzstan, a country troubled with chronic unemployment, poverty and demographic explosion is a very specific phenomenon. In 2017 the number of emigrants probably reached 800,000 (1/8 of the population); 80% of them chose Russia. That year remittances accounted for 34% of GDP. Additionally, emigration helps reduce unemployment and social tensions. However, because of its dependence on Russia, Kyrgyzstan, with its little oil and gas resources, became almost pathologically dependent on prices of hydrocarbons. Young, resourceful and educated people are leaving the country whereas the government, having only temporary control over the economy, is putting off the necessary reforms ad infinitum.

Keywords: Kyrgyzstan, Russia, labour migration, guest workers, dependence

Резюме

Трудовая миграция из Кыргызстана – экономическое и политическое значение кыргызских гастарбайтеров

Трудовая миграция из Кыргызстана, страдающего от постоянной безработицы, высокого уровня бедности населения

и демографического взрыва, представляет собой своеобразный феномен. В 2017 году количество трудовых мигрантов достигло 0,8 млн человек (свыше 10% населения республики), большинство из которых приехало в Россию. Деньги, которые мигранты отправляют на родину, составляли в 2017 году 34% кыргызского ВВП. Трудовая миграция способствует снижению уровня безработицы и общественной напряженности. С другой стороны мигрантами являются особенно молодые, воспитанные и наиболее предприимчивые жители республики. Экономическая помощь, оказываемая мигрантами имеет и негативные последствия, так как правительство уклоняется от проведения необходимых экономических преобразований в стране. Одновременно, трудовая миграция повышает уже огромную экономическую зависимость Кыргызстана от России.

Ключевые слова: Кыргызстан, Россия, трудовая миграция, гастарбайтеры, зависимость

Rosja nas karmi!

Dzięki Rosji możemy w miarę dobrze żyć!

Strach pomyśleć, co by było, gdyby nie Rosja!

(za: Cieślowska, 2013, s. 347)

„Według Służby Migracyjnej Kirgistanu ponad 800 tys. kirgiskich obywateli pracuje za granicą. Według nieoficjalnych danych jest ich ponad milion. Biorąc pod uwagę, że każdy migrant łoży na rodzinę złożoną z trzech lub więcej osób, prawie 3 mln obywateli Kirgistanu są zależne od imigrantów zarobkowych, podczas gdy ludność kraju liczy około 6 mln ludzi” (Levina, 2018).

Paradoksalnie, choć kwestia dotyczy ludności ongiś koczowniczej, do niedawna pracujący w kołchozach Kirgizi „byli niemal feudalnie przypisani do ziemi i musieli pełnić monokulturowe funkcje wyznaczone im w radzieckim społecznym podziale pracy, gdzie zostali przypisani dziedzicznie i dożywotnio do funkcji hodowców zwierząt” (Marszewski). W dodatku „migrowali niechętnie

nie, co można tłumaczyć specyfiką struktury społeczeństw centralnoazjatyckich, opartej na relacjach rodowo-plemiennych czy więzach rodowo-terytorialnych, gdzie migracja wiązała się z wyjściem jednostki poza znany sobie system społeczny i rozpoczęcie funkcjonowania w nowym środowisku” (Cieślewska, 2013, s. 353).

Kirgiska emigracja zarobkowa łączona jest dość naturalnie z bezrobociem, będącym na obszarze postradzieckim zjawiskiem dość nowym. Jedną z podstaw istnienia ZSRR było wszak pełne zatrudnienie. Od półtorej dekady bezrobocie utrzymuje się na względnie stałym poziomie, nieprzekraczającym 8,5%, co więcej, od 2011 roku można zaobserwować sukcesywny jego spadek (*Kyrgyzstan Unemployment Rate*). Dziś kirgiski wskaźnik jest najniższy w tym stuleciu (w 2016 roku wynosił 6,9%). Niemniej warto podkreślić, iż takie wyniki w dużej mierze spowodowane są właśnie „wyjazdami za chlebem”, a główną przyczyną emigracji nie jest brak zatrudnienia jako taki, ale fakt, że oferowane płace nie pozwalają utrzymać rodziny, co skutkuje biedą.

Choć większość emigrantów wiąże swą przyszłość z ojczyzną (m.in. z powodu trwałości wspomnianych więzów rodowo-plemiennych i trudności z integracją), rośnie odsetek decydujących się na coraz bardziej nieokreślony czasowo pobyt, nawet na nowe obywatelstwo (Elebaeva, 2004, s. 78-79; Chudinovskikh, Denisenko, 2017). Wzrasta też popularność wyjazdu z najbliższymi czy zakładania rodziny w Rosji (Galdini, 2017). Szacuje się, że trzecia część imigrantów z Azji Centralnej przybywa ze współmałżonkiem, a 10-15% z dziećmi (Зимова, 2017, s. 22).

Praca za granicą jest dziś w Kirgistanie tak powszechna, że wpływa na niemal wszystkie aspekty życia. Umożliwia polepszenie ekonomicznej sytuacji rodziny, niemniej pociąga za sobą szereg negatywnych skutków społecznych: plagę rozwodów, zaburzenie struktury demograficznej, dramat dzieci, które opuszczone przez jednego lub oboje rodziców doświadczają rozmaitych patologii (przemoc, przestępczość, nałogi, w wypadku dziewcząt przymus

wczesnego zamążpójścia). Dla kobiet, stanowiących około połowę (45-53%, wedle różnych źródeł) kirgiskich migrantów, wyjazd jest często sposobem zapewnienia sobie większej niezależności w dobie renesansu wiary w Allaha (FIDH, 2016, s. 21) (choć i za granicą może dopaść je funkcjonująca w diasporze policja obyczajowa, tzw. „patrioci”) (Orlova, 2018; Chudinovskikh, Denisenko, 2017, s. 29). Kirgiski islam nie utrudnia kobietom podjęcia pracy, ale ich społeczna rola jest z pewnością bardziej tradycyjna niż w Rosji. Dla porównania: odsetek kobiet wśród migrantów z Tadżykistanu czy Uzbekistanu nie przekracza 20% (FIDH, 2016, s.19).

Motywacją opuszczenia kraju są przede wszystkim chroniczne bezrobocie i niskie zarobki (w 2019 roku średnia pensja w Kirgistanie stanowiła jedynie około 32,7% odpowiedniej rosyjskiej i około 50% kazachskiej – obliczenia własne na podstawie: *В Кыргызстане средняя зарплата \$233...*). Jako powód wyjazdu podaje się trudności utrzymania rodziny (55%) lub niemożność znalezienia pracy (16%) (Шабалин, 2018). „Głównie południowcy wyjeżdżają do Rosji. Ci, którzy nie kontynuowali nauki po szkole [dalsze kształcenie jest płatne; KP], dokąd pójdą pracować? Jako pasterze? Nie ma tak wiele *jailoo* [kirgiskie określenie letnich pastwisk]. Rolnicy? Nie ma tyle ziemi. (...) A w Rosji jest dużo pracy w każdej dziedzinie. Więc wyjeżdżają” (*Кыргызстан...*, 2018). Na potęgę. Stosunek emigracji do imigracji to 27:1 (Ryazantsev, 2016, s. 5). Według danych z 2016 roku napływ migrantów notuje się jedynie w obwodzie czujskim, nie licząc naturalnie dwóch największych miast – Biszkeku i Oszu. Odsetek osób żyjących w biedzie najwyższy jest w skrajnie południowych i odznaczających się najwyższym poziomem emigracji okręgach naryńskim, batkeńskim i dżalalabadzkim (Омуркулова-Озерска и др., 2018, s. 80).

Do wyjazdów przyczynia się również eksplozja demograficzna, „strukturalna bieda skutkująca w skali całych społeczeństw brakiem alternatywy dla migracji zarobkowej” (Lang, 2017, s. 2). Nie należy także zapominać, że Kirgistan przeżył dwie rewolucje

w odstępie zaledwie 5 lat; choćby nie spowodowały one spadku stopy życiowej, przynieść mogły obawy o przyszłość, związane ze stabilnością polityczną kraju. Dzięki historycznym, gospodarczym, politycznym i językowym powiązaniom Rosja jawi się jako optymalny cel dla potencjalnego migranta, decydującego się opuścić region. I chociaż obserwowany w ostatnich latach *boom* budowlany byłby w stanie zapewnić pracę części wyjeżdżających, własny kraj nie wydaje się tak atrakcyjny. W Biszkeku bowiem (bo tam buduje się najwięcej) konieczne jest wynajęcie mieszkania, a w dodatku rodacy miewają notoryczne problemy z terminowymi wypłatami (*Кыргызстан...*, 2018).

Gros przemieszczeń odbywa się w granicach Wspólnoty Niepodległych Państw, w ramach której istnieje ruch bezwizowy. Nie zwalnia on jednak z obowiązku rejestracji pobytu. „Daleka zagranica” przyciągnęła tylko 30 tys. Kirgizów. Od początku obecnego stulecia znakomita większość emigrantów (95%) jako kierunek obiera Rosję lub Kazachstan (Мусабаева, 2015, s. 10-11) (odpowiednio 640 tys. i 35 tys. obywateli wpisanych do rejestru migracji strony przyjmującej w 2018 roku) (Государственная служба миграции при Правительстве Кыргызской Республики). Aż 71% wyjazdów do obu państw ma charakter sezonowy (w Kazachstanie związany z angażującymi rodziny pracami rolnymi) (Marat, 2009, s. 10, 15, 26).

Kazachstan, pokrewny kulturą i językiem, pozostaje najbliższym celem migracji. Kirgizi czują się tam swobodniej i spotykają się z mniejszą dyskryminacją niż w Rosji. Ankieta z 2015 roku ujawniła, iż 79% kirgiskich migrantów w Kazachstanie nie posiada umowy o pracę (Schenk, 2017).

Najpopularniejszym kierunkiem pozostaje jednak Rosja – wybiera ją ponad 80% Kirgizów (Мусабаева, 2015, s. 12). Dominuje model migracji wahadłowej utrudniający oszacowanie jej rozmiarów. Przemieszczanie, prócz wspomnianych już więzi, ułatwiała psychologiczna swoboda mobilności (powodowana przez

powszechną do niedawna znajomość języka rosyjskiego i znany, bo postradziecki, teren) oraz demograficzna komplementarność (Lubiewski, 2018, s. 97-98).

Tylko w latach 1989-1992 z Rosji wyjechały 4 mln obywatele, generując zapotrzebowanie na siłę roboczą. Bilans migracji był jednak dodatni: w tym samym okresie przybyło prawie 11 mln osób (Lubiewski, 2018, s. 95-96). Państwo nie kontrolowało jednak tego zjawiska, rosły problemy. Świadomość, że imigranci są niezbędni dla gospodarki, przyniosła periodyczne zaostrzanie bądź liberalizowanie przepisów. Niemniej w 2013 roku liczbę przybyśzów z Azji Centralnej szacowano już na 4,5 mln (w tym 600 tys. Kirgizów) (Lang, 2017, s. 1-2; Абашин, 2014, s. 76). W 2017 roku migrantów z Kirgistanu było już ponad 800 tys. (szacunki nieoficjalne mówiły nawet o milionie), co dawałoby jedną ósmą (12,7%) populacji liczącej 6,3 mln mieszkańców (NSC – National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic). Emigracja cały czas rosła, przy czym, jeśli początkowo przeważali w niej nie-Kirgizi wracający do swych dawnych ojczyzn (Rosjanie, Ukraińcy, Tatarzy, Uzbegy), to następnie udział etnicznych Kirgizów wzrósł z 7,2% (2000-2004) do 41,5% (2006-2009). Ze względu na kryzys gospodarczy w Rosji w latach 2010-2011 nastąpił nieznaczny jego spadek (38,95%) (Chudinovskikh, Denisenko, 2017, s. 25).

Wraz z liczebnym wzrostem migracji zmniejszał się w niej udział osób wykształconych i mówiących po rosyjsku. Był to skutek rosnącego napływu ludności z obszarów wiejskich (wskaźnik urbanizacji w Kirgistanie wynosi 36,4%; Central Intelligence Agency), generalnie młodszej i słabiej wyedukowanej, nieznającej języka i realiów Rosji. Według danych Rosyjskiego Centrum Badań nad Migracjami z 2013 roku 50% *gastarbaiterów* nie potrafiło samodzielnie wypełnić dokumentów w języku rosyjskim, natomiast 15-20% w ogóle go nie znało (Jarzyńska, 2013, s. 4; Зимова, 2017, s. 20). Wśród przybyśzów z Azji Centralnej (a przypadek Kirgizów nie odbiega zapewne od przeciętnej) tylko 5% czytało

kiedykolwiek książki w języku Puszkina, a 40% nie posiada żadnego przygotowania zawodowego (choć jeszcze w 2007 r. jedna trzecia centralnoazjatyckich imigrantów miała wyższe wykształcenie; Зимова, 2017, s. 21, 25). Spadający po roku 1991 nacisk na naukę języka rosyjskiego został w Kirgistanie w pewnym stopniu przywrócony ze względów pragmatycznych, jako nieoceniony atut dla migrantów zarobkowych. Rodzice, którzy chcą, by ich dzieci odebrały jak najlepsze wykształcenie, dające szanse na karierę inną niż lokalna, pragną, by trafiły one do szkół z wykładowym językiem rosyjskim. Liczba takich placówek jest jednak zdecydowanie mniejsza niż zapotrzebowanie (*Kyrgyzstan's Russian-Language...*, 2014).

Choć w Kirgistanie utrzymuje się mit rosyjskiego eldorado, położenie emigrantów jest zwykle trudne. W 2014 roku 27% pracujących w Rosji przybyszów z Azji Centralnej określiło swoją sytuację materialną jako „rozpaczliwą”, a dalsze 66% nazwało ją „ciężką” (Зимова, 2017, s. 23). Uwagę świata na dramatyczny los kirgiskich migrantów próbował zwrócić nominowany do prestiżowych nagród film *Ajka* (2018), kazachski kandydat do Oscara. W „piekielnej odysei” tytułowej bohaterki, nielegalnej kirgiskiej imigrantki, jak w soczewce skupiają się najgorsze koszmary, które przechodzą tysiące jej rodaków.

Pracodawcy, nieprzywiazujący szczególnej wagi do kwestii etycznych, czerpią z nielegalnego zatrudniania, jak zresztą na całym świecie, cały szereg korzyści. Oszczędności polegające na niepłaconiu podatków, łamanie norm bezpieczeństwa, warunków i czasu pracy, wypłacania niższych pensji (Lubiewski, 2018, s. 98-99; Cieślowska, 2013, s. 353). Dochody z takiej eksploatacji – w postaci łapówek, haraczy, przymusowej współpracy, oszczędności – czerpią zarówno Rosjanie (celnicy i służba graniczna, fałszerze dokumentów, pracodawcy czy wręcz przestępcy handlujący ludźmi etc.), jak i rodacy przybyszów (80% *gastarbaiterów* zwraca się w wypadku kłopotów z gospodarzami o pomoc do swych krajanów, ewentualnie

do organizacji pozarządowych, ale nigdy do organów ścigania (Зимова, 2017, s. 24-25; Levina, 2018).

W latach 2007-2011 85% emigrantów stanowiły osoby w wieku produkcyjnym. Średnia wieku *gastarbaitera* wynosi 35 lat, a 80% ma od 20 do 40 lat (Nasritdinov). Kraj opuszczają ludzie aktywni zawodowo, często wykształceni i wykwalifikowani (nauczyciele, lekarze, inżynierowie, pracownicy administracji, biznesmeni), a także absolwenci uniwersytetów, z których co piąty nie może znaleźć pracy w zawodzie (Chudinovskikh, Denisenko, 2017, s. 29). Następuje drenaż rynku pracy oraz wzrost bezrobocia przy jednoczesnym braku wykwalifikowanych pracowników (Nasritdinov). Koszty społeczne ponoszą zwłaszcza dzieci i osoby starsze.

W 2017 roku spośród 2,841 mln zawodowo czynnych Kirgizów 48% zatrudnionych było w rolnictwie, a 39,5% w usługach. Według danych Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji 32,1% społeczeństwa żyło poniżej poziomu ubóstwa. Ocenia się, że strefę biedy udało się zmniejszyć o 6-7% dzięki środkom przysyłanym przez emigrantów. Także im zawdzięczać należy relatywnie niską, jak już wspomniano, siedmioprocentową stopę bezrobocia (*World Migration Report...*, 2017, s. 31).

Krytycy zjawiska wskazują, że transfery od migrantów co prawda pomagają mieszkańcom kraju przetrwać, jednakże nie przyczyniają się do jego rozwoju ekonomicznego. Dodatkowo są szkodliwe dla gospodarki – odpływ obywateli w wieku produkcyjnym zmniejsza potencjał rozwoju regionów.

Najbardziej uzależnione od pieniędzy z zagranicy są najuboższe obwody Kirgistanu: batkeński, dżalalabadzki i oszyński. W regionie batkeńskim (najbiedniejszym) 40% ludności żyje poniżej progu ubóstwa, z dochodem około 2,6 tysiąca somów miesięcznie (ok. 37 USD) (*Страна на иждивении...*, 2018). Z obwodu oszyńskiego (najludniejszego) wyjechał co piąty mieszkaniec w wieku produkcyjnym. Ludność regionów tałaskiego, issykkulskiego i czujskiego udaje się przeważnie do sąsiedniego Kazachstanu (Marat, 2009, s. 15).

Odptyw obywateli z kraju powinien być oceniany negatywnie. Zmniejszają się, istotnie, napięcia wynikające z przeludnienia, ale poza konsekwencjami społecznymi nielegalna często praca utrwała problem wspierania szarej strefy, nawyk obchodzenia prawa, nie mówiąc już o stratach długoterminowych – zysk wypracowany poza krajem stale obniża wskaźniki gospodarcze Kirgistanu.

Jednakże władze w Biszkeku postrzegają to zjawisko inaczej. Wedle Kirgiskiego Banku Narodowego emigracja i wiążące się z nią realne pieniądze „pomagają złagodzić napięcie w społeczeństwie”, zmniejszając bezrobocie i biedę (*Страна на иждивении...*, 2018). Bez tych środków Kirgistan nie byłby w stanie funkcjonować. Apologia emigracji jest co najmniej osobliwością na obszarze postradzieckim. Opuszczanie ojczyzny jest bowiem zwykle postrzegane jako porażka, jeśli nie wręcz głośno piętnowane (jak to do niedawna miało miejsce w Uzbekistanie, którego prezydent Islam Karimow nazwał emigrantów leniami hańbiącymi naród) (Trilling, 2013).

Kirgiscy eksperci szacują, że średnia kwota otrzymywana z zagranicy przez rodzinę oscyluje w okolicach 100 USD miesięcznie. Prawie połowa migrantów przesyła do kraju nie więcej niż rzeczoną sumę, a 13% poniżej 50 USD (Nasritdinov).

Pieniądze przeznaczane są w pierwszej kolejności na artykuły najniezbędniejsze: żywność (jedna trzecia kwoty) (Шабалин, 2018) i odzież. Większości rodzin trudno cokolwiek oszczędzić, jeśli jednak się to uda, pieniądze wydawane są raczej na wesela i inne uroczystości niż edukację czy zdrowie (Levina, 2018). Wobec niezwykle trudnej sytuacji finansowej rodzin takie postępowanie może wydawać się co najmniej nierozsądne i budzi krytykę ekspertów. Analitycy Narodowego Banku Kirgistanu twierdzą jednak, że podobne wydatki napędzają gospodarkę (w szczególności sektor handlu i usług, w którym podatek VAT wynosi 12%; Ryazantsev, 2016, s. 11), przyczyniając się do rozwoju lokalnych przedsiębiorstw.

Warto jednak pamiętać, że ogrom towarów na rynku kirgiskim pochodzi z sąsiedniej ChRL i że zwiększona konsumpcja prowadzi do wzrostu cen oraz rozwarstwienia społecznego (Nasritdinov).

Na inwestycje przeznaczana jest tylko dziesiąta część przesyłanych zza granicy pieniędzy (Nasritdinov). Często planuje się budowę lub kupno własnego domu. Na obszarach wiejskich inwestuje się w zwierzęta hodowlane, a także zatrudnia nowych pracowników (Sagynbekova, 2017). Pieniądze pozwalają na zwiększenie upraw i hodowli, co ostatnio powoduje oskarżenia o wyniszczenie środowiska. Do inwestycji nie zachęca brak ulg podatkowych, typowa dla państw postradzieckich biurokracja, wreszcie gigantyczna korupcja (jako *bakszysz* wręcz wpisana w tradycje regionu) (Nasritdinov).

Pieniądze wysyłane do ojczyzny przez *gastarbaiterów* są wsparciem nie tylko dla ich rodzin, ale także dla całego państwa. W 2001 roku tworzyły one 1,9% PKB (Marat, 2009, s. 14); w 2016 już 30% (Seifert, 2018); w 2017 aż 34,3% (2,5 mld USD) (*Страна на иждивении...*, 2018). W rankingu zależności PKB od zagranicznych transferów pieniężnych daje to Kirgistanowi drugie miejsce na świecie (*Remittances, Percent of GDP...*).

Na wzrost udziału obywateli Kirgistanu wśród *gastarbaiterów* w Rosji wpływ ma m.in. odpływ Ukraińców (dla których Unia Europejska zniosła wizy, ułatwiając im zdobycie pracy) oraz powstanie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Wspólnota ta, silnie inspirowana Unią Europejską, jest najmocniej integrującym projektem na obszarze postradzieckim. Ma służyć rozwojowi gospodarczemu, a także korzystnie wpływać na kwestie bezpieczeństwa oraz usprawnić przepływ towarów, kapitału, usług oraz siły roboczej.

Akces do EUG poprzedziły obawy przed spadkiem atrakcyjności Kirgizów dla rosyjskich pracodawców, jako legalnych, więc mniej konkurencyjnych pracowników (*Hope and Fear...*, 2015). Niemniej w 2015 roku Biszkek stał się piątym członkiem organizacji. Uroczyście otwarto granicę kirgisko-kazachską i zniesiono cła.

Stało się tak mimo niezadowolenia Astany, oponującej przeciwko przyjęciu małego, słabego sąsiada do Unii. Władze Kazachstanu obawiały się wzrostu imigracji oraz zalewu tanich kirgiskich, a przede wszystkim reeksportowanych chińskich towarów (Strzelecki, 2016, s. 3).

Przystąpienie Kirgistanu do EUG posiadało nie tylko wymiar polityczny (potwierdzenie lojalności wobec Moskwy i wzmocnienie jej wpływów), ale miało też przynieść korzyści ekonomiczne (kredyty i granty) (Jarosiewicz, 2015). W ramach WNP nie potrzebowano wiz, ale od 2015 roku obywatele Kirgistanu nie muszą już się starać o pozwolenia na pracę. Kwestia ubezpieczeń społecznych pozostaje bez zmian, funkcjonują na takich samych zasadach jak dla obywateli państwa przyjmującego (Элебаева et al., 2015, s. 47), zaś od czerwca 2019 roku Kirgizom pracującym w państwach EUG przysługują również świadczenia emerytalne (*Russia to Pay Pensions to Labor Migrants from EEU Countries*, 2019). Brak konieczności zdawania egzaminu z języka i historii Rosji usunął kolejne bariery dla *gastarbaiterów*. Nieformalne procesy, które zdominowały migrację, wydają się jednak trudne do wyeliminowania nawet przy najlepszych chęciach EUG (Schenk, 2017).

Skutkująca sankcjami rosyjska aneksja Krymu nie pozostała bez wpływu na sytuację centralnoazjatyckich migrantów. Kryzys gospodarczy i spadek wartości rubla doprowadziły w latach 2014-2015 do obniżenia wysokości transferów pieniężnych do Kirgistanu o połowę. W porównaniu z Uzbekistanem (60%) i Tadżykistanem (70%) spadek okazał się jednak łagodniejszy (*World Migration Report...*, 2017, s. 67). Prawdopodobnie Kirgistan zawdzięcza ten fakt akcesowi do EUG, od czasu którego notuje się wzrost emigracji, mimo że spadek wartości rubla skłonił część osób do powrotu (*Hope and fear...*, 2015; Lang, 2017, s. 2). Kirgistan jest jedynym państwem EUG, w którym nadal obserwuje się wzrost tymczasowej migracji do Rosji (Levina, 2018).

W rezultacie ten stosunkowo ubogi w ropę i gaz kraj (*Kyrgyzstan Energy Factsheet...*, 2017) stał się tak uzależniony od

koniunktury gospodarki rosyjskiej, skrajnie uwarunkowanej cenami węglowodorów, że pośrednio możemy zaobserwować w Kirgistanie objawy „choroby holenderskiej” niezwiązane z cenami złota (będącego, obok hydropotencjału, największym bogactwem państwowym). Rosyjski kryzys z lat 2014-2015 spowodował w Kirgistanie wzrost liczby osób żyjących w biedzie o 1,5%.

Podstawą dominacji Kremla jest nie tylko przewaga gospodarcza, ale również polityczno-militarna, co dobitnie manifestuje wojskowa baza lotnicza w Kant. EUG sugeruje wzmocnienie tych tendencji. Kirgizi jednak, wydaje się, powoli nabierają do Moskwy dystansu, o czym świadczyć może fakt, iż na początku 2019 roku opozycja podniosła kwestię przeprowadzenia referendum mogącego pozbawić język rosyjski równego z kirgiskim statusu (Goble, 2019). W 2016 roku w miejsce święta rewolucji październikowej ustanowiono Dni Historii i Pamięci Przodków, poświęcone antyrosyjskiemu powstaniu z 1916 roku, znanemu jako Ürkün (Үркүн). Ministerstwo Kultury ogłosiło nawet konkurs na utwór muzyczny poświęcony buntowi przeciwko Imperium Rosyjskiemu (Аксенов, 2016).

Rosjanie, z ich ksenofobicznym i pogardliwym stosunkiem do imigrantów, a co ważniejsze, tkwiący w kryzysie – pogłębionym zachodnimi sankcjami – mogą przestać być tak atrakcyjną opcją. Jako alternatywę Kirgizi mogliby rozważyć Turcję, której politykę wobec centralnoazjatyckich przybyszów można określić jako przyjazną (Sharifzoda, 2019, Shamshiev, 2017). W 2017 roku liczba zarejestrowanych kirgiskich migrantów w tym kraju znacząco wzrosła, osiągając 30 tys., tylko o 5 tys. mniej niż w Kazachstanie (Государственная служба миграции при Правительстве Кыргызской Республики).

Wejście do EUG nie zmieniło znacząco sytuacji Kirgizów. O niedoskonałości dotychczasowych regulacji świadczy podnoszenie przez Biszkek kwestii migracji przy niemal każdym spotkaniu ze stroną rosyjską (Джоробекова, Абдыкеримова, 2016,

s. 115). Wiele mówi też fakt, iż pod koniec 2016 roku będący wówczas jeszcze premierem Sooronbaj Dżeenbekow zwrócił uwagę, że kirgiskie towary wciąż nie mogą swobodnie docierać na rynek EUG z powodu kontroli na kazachskiej granicy (Putz, 2016). 11 października 2017 roku Astana zdecydowała się nawet na jej zamknięcie, tłumacząc się względami bezpieczeństwa i przeciwdziałaniem przemytowi. Kazachski premier sprecyzował później, iż do podjęcia takiego kroku przyczyniły się docierające od służby celnej wieści o fałszywych deklaracjach składanych przez Kirgizów przewożących chińskie towary, co naraża Kazachstan na straty (Seisembayeva, 2017).

Warto mieć na uwadze, że dla tranzytowego kraju, będącego istotnym reeksporterem towarów chińskich, wejście w struktury EUG może pociągać za sobą poważne negatywne konsekwencje. Dordoj, największy w Azji Centralnej bazar, który zapewnił wiele miejsc pracy dla miejscowej ludności, z pewnością odczuł wzrost ceł na wszystko, co „wyprodukowano w ChRL”.

Skala migracji zarobkowej w Kirgistanie nabiera charakteru patologicznego uzależnienia. Władze zaś mają szereg powodów, by nie tylko nie rozważać jej w kategoriach zagrożenia, ale nawet milcząco do niej zachęcać. Sugeruje to choćby brak wiz wyjazdowych (obecnych w Uzbekistanie – do 2018 roku – czy Turkmenistanie) (Marat, 2009, s. 10). Rządzący doskonale zdają sobie sprawę, że powrót *gastarbaiterów* nie przyniosłby im wiele dobrego.

Przez lata przyzwyczajono się do zysków, jakie zjawisko emigracji zarobkowej generuje z punktu widzenia Ministerstwa Pracy, Zatrudnienia i Migracji, centrów wspierających migrantów, organizacji międzynarodowych czy banków realizujących transfery pieniężne (konkurencyjnych dla drogiego Western Union), a także biur pośrednictwa pracy (legalnych i nielegalnych), handlarzy ludźmi, wreszcie służb celnych i straży granicznej. Emigracja utrzymuje sztucznie niski poziom bezrobocia, pieniądze z zagranicy przyczyniają się do rozwoju regionów i wzrostu popytu na podsta-

wowe dobra konsumpcyjne (Nasritdinov). Pomagają także utrzymać społeczny spokój. Można przypuszczać, że rewolucja, która obaliła prezydenta Kurmanbeka Bakijewa w 2010 roku, spowodowana była po części masowym powrotem wydalonych z Rosji *gastarbaiterów* (Wojnicz, 2015, s. 76). Frustrację społeczeństwa dziś wykorzystać mogą religijni radykałowie. W najlepszym wypadku efektem ekspulsji byłoby kolosalne bezrobocie prowadzące do zwiększenia biedy oraz krach gospodarczy (Wojnicz, 2015, s. 78).

Kirgistan, jako najbardziej otwarte państwo regionu, podpisał szereg umów mających regulować kwestie migracji i chronić prawa *gastarbaiterów* (International Organization for Migration). Znaczenie tych działań degraduje jednakże fakt, iż ani Rosja, ani Kazachstan nie ratyfikowały części z nich. Co więcej, wiele umów bilateralnych ma charakter deklaracyjny i nie zapewnia Kirgizom realnych korzyści ani ochrony (Mycabaeva, 2015, s. 26).

Rząd stara się zagwarantować opiekę opuszczającym kraj obywatelom. Szczególnie ważne jest zwiększanie odsetka osób zatrudnianych przez centra i agencje, co stanowi opcję bezpieczniejszą (Chudinovskikh, Denisenko, 2017, s. 60). Oceny postawy władz bywają bezlitosne: „To niedorzeczne, ale mamy Ministerstwo Migracji Zarobkowej [właściwie: Ministerstwo Pracy, Migracji i Młodzieży; KP]. Władza sprzedaje obywateli do niewolniczej pracy” – oznajmił Taalaibek Dżumadyłow, były pracownik służb specjalnych Kirgistanu, na konferencji prasowej w maju 2018 roku (Kostenko, 2018). Według Służby Migracyjnej Kirgistanu w 2017 roku w Kazachstanie „z niewolnictwa” oswobodzono 175 osób (Levina, 2018).

Nie mając zamiaru ograniczyć emigracji, rząd stara się ją monitorować. Prowadzony jest rejestr obywateli mieszkających i pracujących za granicą (*Mobility Dimension...*). Brakuje jednakże spójnego i wiarygodnego szacunku podaży siły roboczej oraz skutków, jakie emigracja wywiera na rynek pracy (*Well-Being of Migrants...*), choćby „drenażu mózgów”, w postaci odpływu

jednostek najlepiej wykształconych, wykwalifikowanych i energicznych. Nie ma również ekspertów, regularnych publikacji danych oraz wsparcia finansowego dla odpowiednich programów (*Whole-of-Government...*; Mycaбаeva, 2015, s. 25).

W państwowych koncepcjach dotyczących migracji zarobkowej trudno dopatrzeć się fundamentalnych przemian. Widać za to uzależnienie od państw przyjmujących imigrantów oraz skupienie na eksporcie siły roboczej. Rządowy dokument *Państwowa Strategia na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Republiki Kirgistanu na okres 2013-2017* sugeruje, że rząd pragnie skupić się przede wszystkim na pomocy *gastarbaiterom* przez usprawnianie procesu emigracji, zawieranie porozumień z państwami przyjmującymi oraz działania, których celem jest poprawa społeczno-prawnej sytuacji migrantów (Mycaбаeva, 2015, s. 23, 25). Istnieją projekty mające na celu organizowanie powrotu etnicznych Kirgizów (którzy zostali poza granicami państwa) lub skierowane do tych, którzy utracili obywatelstwo. Brakuje jednak programu zorientowanego na sprowadzenie emigrantów zarobkowych z powrotem do kraju (*Safe, Orderly...*).

W lipcu 2018 roku odbyły się poświęcone migracji obrady okrągłego stołu. Dżenisz Mołdokmatow, przywódca partii Zamanadasz, ostro skrytykował inwestujących w obcy kapitał kirgiskich biznesmenów. Za przykład stawił im pracujących za granicą rodaków, inwestujących swe oszczędności w rozwój ojczyzny. Zwrócił też uwagę, że państwo nie może ograniczać się do oczekiwania na bajecznie bogatych obcych inwestorów, powinno natomiast ułatwiać działalność własnym mieszkańcom (których nazywał „prawdziwymi inwestorami”) (*Кыргызстан...*, 2018). Sam Dżeenbekow wyraził swą wdzięczność wobec emigrantów, którzy „zakładają fundacje, publiczne stowarzyszenia i pomagają swym wioskom oraz ojczyźnie” (Levina, 2018). Jego zdaniem rozwój regionalny jest najlepszym sposobem na zmniejszenie migracji, a osiągnąć go można przy pomocy pożyczek oferowanych przez

państwowe banki, Rosyjsko-Kirgiski Fundusz Rozwoju oraz Fundusz Gwarancyjny.

„Istnienie migracji uważa się za oczywiste” – stwierdza uczyony z American University of Central Asia (Biszkek) Emil Nasritdinov. – „Najpowszechniejszy argument przeciwko jakiegokolwiek krytyce brzmi, że nasi obywatele mają konstytucyjne prawo do swobodnego przemieszczania się. To prawda: jednakże należy pamiętać, że poza nim mieszkańcy Kirgistanu mają również prawo do pracy, godziwej opieki medycznej, edukacji oraz ubezpieczeń społecznych i tak długo, jak te prawa ciągle są łamane i niewiele robi się, by rząd je realizował, ludzie będą wyjeżdżać, w nadziei, że zapewni im je inny kraj” (Nasritdinov).

Nikt nie chce powstrzymania migracji. Debatuje się jedynie nad jej uregulowaniem, niwelowaniem negatywnych skutków i nad pomocą rodakom na obczyźnie. Dla władzy taki stan rzeczy jest wygodny – wyjazd ludności redukuje napięcia społeczne, a przesyłane przez nią środki finansowe pomagają przetrwać najbardziej niebezpiecznym regionom, generując przy tym popyt na dobra konsumpcyjne codziennego użytku (często jednak importowane, co tylko pogarsza bilans handlowy). Przede wszystkim jednak rządzący pozwalają sobie na zaniechanie głębokich reform mogących realnie poprawić sytuację, ponieważ dzięki wysiłkowi emigrantów sytuacja w kraju zdaje się nie być tak dramatyczna (Nasritdinov).

Rzeczywiście, doraźnie emigracja zarobkowa rozwiązuje wiele problemów. W ostatnich latach obserwuje się spadek bezrobocia, wzrost PKB (także *per capita*) oraz średnich płac (o ponad 30% między 2014 a 2018 rokiem) (NSC, *Average Monthly Salary*) „Kilkanaście lat masowych migracji zarobkowych do Rosji ugruntowało społeczno-gospodarczy model, w którym głównym źródłem dochodów dla społeczeństwa są przychody od migrantów” (Lang, 2017, s. 3). Konsekwencje społeczne i los migrantów na obczyźnie są jednak wysoką i dotkliwą ceną za polepszenie warunków życia. Nie należy również zapominać, że przekazy pieniężne nie mogą

być rdzeniem strategii rozwoju państwa, przeciwnie – świadczą one raczej o jej porażce (Akmoldoev, Budaichieva, s. 12). Mimo całej pracowitości i przedsiębiorczości emigrantów żaden kraj nie może trwale opierać swojej polityki na założeniu, że kłopotom zaradzi transfer środków od wyjeżdżających za granicę obywateli. Zwłaszcza jeśli ich znakomita większość podejmuje pracę w jednym kraju, dodatkowo nawiedzanym przez kryzysy związane z cenami ropy.

Bibliografia

- Balicki J., Chamarczuk M. (red.), 2013, *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, Warszawa.
- Chudinovskikh O., Kydyrov T., Madeyuyev A., Manke M., 2013, *Extended Migration Profile of the Kyrgyz Republic*, Bishkek.
- Cieślowska A., 2013, *Upadek Człowieka Radzieckiego – wybrane aspekty migracji z Azji Centralnej do Federacji Rosyjskiej*, [w:] J. Balicki M. Chamarczuk (red.), *Wokół problematyki migracyjnej Kultura przyjęcia*, Warszawa.
- Elebaeva A., *Labor Migration in Kyrgyzstan*, 2004 „Central Asia and the Caucasus”, no. 3 (27).
- FIDH, *Women and children from Kyrgyzstan affected by migration. An exacerbated vulnerability*, 2016, no. 675a.
- Jarzyńska K., 2013, *Kreml gra kartą migracyjną*, „Komentarze OSW”, nr 112.
- Lang J., 2017, *Azja Centralna. Kryzys modelu migracyjnego i potencjał oddziaływania na UE*, „Komentarze OSW”, nr 237, Warszawa.
- Lubiewski P., 2018, *Nielegalna migracja w Rosji*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, nr 27 (2).
- Marat E., 2009, *Labor Migration in Central Asia. Implications of the Global Economic Crisis*, Washington.
- Ryazantsev S., 2016, *Labour Migration from Central Asia to Russia in the Context of the Economic Crisis*, „Valdai Papers”, no. 55.
- Strzelecki J., 2016, *Eurazjatycka Unia Gospodarcza. Czas kryzysu*, „Komentarze OSW”, nr 195, Warszawa.

- Wojnicz P., 2015, *Wyzwania polityki migracyjnej Federacji Rosyjskiej. Zarys problematyki*, „Civitas et Lex”, nr 1 (5), Olsztyn.
- Абашин С., 2014, *Движения из Центральной Азии в Россию. В модели нового мироустройства*, „Pro et Contra”, т. 18, no. 1-2.
- Джоробекова А.Э., Абдыкеримова А.А., 2016, *Кыргызско-российские отношения. Фактор трудовой миграции*, „Проблемы современной науки и образования”, no. 21 (63).
- Зимова Н.С., 2017, *Социальная адаптация трудовых мигрантов из стран Центральной Азии в России*, „Миграция и социально-экономическое развитие”, т. 2, no. 4.
- Иванов И.С. (ред.), 2015, *Вступление Кыргызской Республики в Евразийский Экономический Союз. Влияние на процессы миграции*, no. 26, Москва.
- Мусабаева А.Д., 2015, *Причины и факторы внешней трудовой миграции из Кыргызстана*, [w:] И.С. Иванов (ред.), *Вступление Кыргызской Республики в Евразийский Экономический Союз. Влияние на процессы миграции*, no. 26, Москва.
- Омуркулова-Озерска Э.А. и др., 2018, *Кыргызстан 2015-2018 Расширенный миграционный профиль*, Бишкек.
- Элебаева А.Б., Мусабаева А.Д., Малахов В.С., Деминцева Е.Б., 2015, *Вступление Кыргызской Республики в ЕАЭС: сценарии развития миграционной ситуации и рекомендации для формирования миграционной политики*, [w:] ред. И.С. Иванов, *Вступление Кыргызской Республики в Евразийский Экономический Союз. Влияние на процессы миграции*, no. 26, Москва.
- Abashin S., 2014, *Dvizhenija iz Sentralnoj Azii v Rossiju. V modeli novogo miroustrojstva*, „Pro et Contra”, t. 18, no. 1-2.
- Dzhorobekova A.È., Abdykerimova A.A., 2016, *Kyrgyzsko-rossijskie otnoshenija. Faktor trudovoj migracii*, „Problemy sovremennoj nauki i obrazovanija”, no. 21 (63).
- Zimova N.S., 2017, *Socialnaja adaptacija trudovykh migrantov iz stran Centralnoj Azii v Rossii*, „Migracija i socialno-ehkonomicheskoe razvitië”, t. 2, no. 4.
- Ivanov I.S. (red.), 2015, *Vstuplenie Kyrgyzskoj Respubliki v Evrazijskij Ehkonomicheskij Sojuz. Vlijanie na processy migracii*, no. 26, Moskva.
- Musabaeva A.D., 2015, *Prichiny i faktory vneshej trudovoj migracii iz Kyrgyzstana*, [w:] I.S. Ivanov (red.), *Vstuplenie Kyrgyzskoj Respubli-*

ki v Evrazijskijj Ėkonomicheskijj Sojuz. Vlijanie na processy migracii, no. 26, Moskva.

- Omurkulova-Ozerska Ė.A. i dr., 2018, *Kyrgyzstan 2015-2018 Rasshirennyj migracionnyj profil*, Bishkek.
- Ehlebaeva A.B., Musabaeva A.D., Malakhov V.S., Deminceva E.B., 2015, *Vstuplenie Kyrgyzskoj Respubliki v EAEHS: scenarii razvitija migracionnoj situacii rekomendacii dlja formirovanija migracionnoj politiki*, [w:] red. I.S. Ivanov, *Vstuplenie Kyrgyzskoj Respubliki v Evrazijskijj Ėkonomicheskijj Sojuz. Vlijanie na processy migracii*, no. 26, Moskva.

Źródła internetowe

- Akmoldoev K., Budaichieva A., 2012, *The Impact of Remittances on Kyrgyzstan Economy*, International Conference on Eurasian Economies, online: <https://avekon.org/papers/534.pdf> – 28 IX 2019.
- Brunarska Z., 2013, *Wspólczesne migracje na obszarze poradziekim przez pryzmat koncepcji migracji poimperialnych*, „Central and Eastern European Migration Review”, vol. 2, no. 2, online: <http://www.ceemr.uw.edu.pl/vol-2-no-2-december-2013/articles/wsp-czesne-migracje-na-obszarze-poradziekim-przez-pryzmat> – 1 II 2019.
- Central Intelligence Agency, online: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html> – 3 II 2019.
- Chudinovskikh O., Denisenko M., 2017, *Russia. A Migration System with Soviet Roots*, online: <https://www.migrationpolicy.org/article/russia-migration-system-soviet-roots> – 2 II 2019.
- Frolovskiy D., 2016, *Amid Russian Downturn, Kyrgyzstan Turns to China*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2016/07/amid-russian-downturn-kyrgyzstan-turns-to-china/> – 20 IX 2019.
- Galdini F., 2017, *A Glimpse Into Moscow's Little Kyrgyzstan Seasons of Migration to the North. Stories of Central Asian Migrant Workers in Russia*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2017/03/a-glimpse-into-moscows-little-kyrgyzstan/> – 31 I 2019.
- Goble P., 2019, *Russian Language Losing Its Position in Kyrgyzstan—and Moscow May Be as Well*, „Eurasia Daily Monitor”, vol. 16, iss. 9, online: <https://jamestown.org/program/russian-language-losing-its-position-in-kyrgyzstan-and-moscow-may-be-as-well/> – 23 IX 2019.
- Hope and Fear. Kyrgyz Migrants in Russia*, 2015, online: <http://www.irinnews.org/report/101398/hope-and-fear-kyrgyz-migrants-russia> – 31 I 2019.

- International Organization for Migration, *Kyrgyzstan*, online: <https://www.iom.int/countries/kyrgyzstan> – 9 II 2019.
- Jarosiewicz A., 2015, *Kirgistan wszedł do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej*, online: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-08-12/kirgistan-wszedl-do-eurazjatyckiej-unii-gospodarczej> – 28 I 2019.
- Kostenko J., 2018, *Almazbek Atambayev Accused of Corruption and Doubled External Debt*, online: https://24.kg/english/85229_Almazbek_Atambayev_accused_of_corruption_and_doubled_external_debt/ – 7 II 2019.
- Kyrgyzstan Energy Factsheet by International Energy Agency for EU4Energy*, 2017, online: <https://www.eu4energy.iea.org/Documents/Kyrgyzstan-Info-FINAL.pdf> – 23 IX 2019.
- Kyrgyzstan's Russian-Language Teaching Getting Squeezed Out*, 2014, online: <https://eurasianet.org/kyrgyzstans-russian-language-teaching-getting-squeezed-out> – 22 IX 2019.
- Kyrgyzstan Unemployment Rate*, online: <https://www.ceicdata.com>; <https://www.ceicdata.com/en/indicator/kyrgyzstan/unemployment-rate> – 22 IX 2019.
- Levina M., 2018, *Kyrgyzstan. Different Sides of Labor Migration*, „The Times of Central Asia”, online: <https://www.timesca.com/index.php/news/26-opinion-head/20057-kyrgyzstan-different-sides-of-labor-migration> – 7 II 2019.
- Marszewski M., *Rosyjskojęzyczni w Kirgistanie – pomiędzy imigracją a asymilacją*, online: <http://www.etnologia.pl/swiat/teksty/rosyjskojeczyczni-w-kirgistanie.php> – 31 I 2019.
- Migration Governance Profile. Kyrgyz Republic*, online: <https://migrationdataportal.org/snapshots/mgi/kyrgyzstan#0> – 4 II 2019.
- Mobility Dimension of Crises*, online: <https://migrationdataportal.org/snapshots/mgi/kyrgyzstan#5> – 4 II 2019.
- Nasritdinov E., *Migration in Kyrgyzstan – Pros and Cons*, online: http://www.academia.edu/4371887/Migration_in_Kyrgyzstan_-_Pros_and_Cons – 29 I 2019.
- NSC (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic), online: <http://www.stat.kg/en/> – 25 II 2019.
- NSC (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic), *Average Monthly Salary*, online: <http://www.stat.kg/en/opendata/category/112/#> – 25 IX 2019.

- Orlova M., 2018, *Migrants Leave Kyrgyzstan, 45 Percent of Them – Women*, online: https://24.kg/english/97312_Migrants_leave_Kyrgyzstan_45_percent_of_them_-_women/ – 3 II 2019.
- Putz C., 2016, *Kyrgyzstan Gripes About EEU Access*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2016/11/kyrgyzstan-gripes-about-eeu-access/> – 1 II 2019.
- Remittances, Percent of GDP – Country Ranking*, online: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/remittances_percent_GDP/ – 3 II 2019.
- Russia to Pay Pensions to Labor Migrants from EEU Countries*, 2019, online: https://24.kg/english/120325_Russia_to_pay_pensions_to_labor_migrants_from_EEU_countries – 25 IX 2019.
- Safe, Orderly and Regular Migration*, online: <https://migrationdataportal.org/snapshots/mgi/kyrgyzstan#6> – 4 II 2019.
- Sagynbekova L., 2017, *Environment, Rural Livelihoods, and Labor Migration. A Case Study in Central Kyrgyzstan*, online: „BioOne”, <https://bioone.org/journals/mountain-research-and-development/volume-37/issue-4/MRD-JOURNAL-D-17-00029.1/Environment-Rural-Livelihoods-and-Labor-Migration--A-Case-Study/10.1659/MRD-JOURNAL-D-17-00029.1.full> – 28 I 2019.
- Schenk C., 2017, *Labour Migration in the Eurasian Economic Union*, online: <https://www.e-ir.info/2017/04/29/labour-migration-in-the-eurasian-economic-union/> – 5 II 2019.
- Seifert A., 2018, *The Problems of Central Asian Migration to Russia*, online: <https://doc-research.org/2018/01/the-problems-of-central-asian-migration-to-russia/> – 2 II 2019.
- Seisembayeva A., 2017, *Kazakhstan, Kyrgyzstan Meeting Addresses Concerns Over Border Trade Regulations*, „Astana Times”, online: <https://astanatimes.com/2017/10/kazakhstan-kyrgyzstan-meeting-addresses-concerns-over-border-trade-regulations/> – 24 IX 2019.
- Shamshiev S., 2017, *Number of Migrants from Kyrgyzstan in Turkey Sharply Increases in 2017*, online: https://24.kg/english/63734_Number_of_migrants_from_Kyrgyzstan_in_Turkey_sharply_increases_in_2017_/ – 23 IX 2019.
- Sharifzoda K., 2019, *To Russia or Turkey? A Central Asian Migrant Worker’s Big Choice*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2019/01/to-russia-or-turkey-a-central-asian-migrant-workers-big-choice/> – 23 IX 2019.

- Trilling D., 2013, *Uzbekistan's President Attacks "Lazy" Labor Migrants*, online: <https://eurasianet.org/uzbekistans-president-attacks-lazy-labor-migrants> – 28 IX 2019.
- Well-being of Migrants*, online: <https://migrationdataportal.org/snapshots/mgi/kyrgyzstan#4> – 4 II 2019.
- Whole-of-Government Approach*, online: <https://migrationdataportal.org/snapshots/mgi/kyrgyzstan#2> – 4 II 2019.
- World Migration Report 2018*, 2017, Geneva, online: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf – 4 II 2019.
- В Кыргызстане средняя зарплата \$233 – это почти худший показатель в СНГ. Краткий обзор*, online: <https://economist.kg/2019/08/17/v-kyrgyzstane-srednyaya-zarplata-233-eto-pochti-hudshij-pokazatel-v-sng-kratkij-obzor/> – 22 VIII 2020.
- Государственная служба миграции при Правительстве Кыргызской Республики, online: <http://ssm.gov.kg/полезная-информация\статистка> – 25 IX 2019.
- Кыргызстан – единственная из стран ЕАЭС, в которой продолжается рост миграции*, 2018, online: <http://www.ca-portal.ru/article:43966> – 8 II 2019.
- Аксенов С., 2016, *Антирусский праздник в Киргизии*, online: <https://rusplt.ru/society/kirgiziya-antirusskiy-prazdnik-27468.html> – 24 IX 2019.
- Страна на иждивении. Кыргызстан выживает на деньги мигрантов, но не умеет их тратить*, 2018, online: <https://kloop.kg/blog/2018/08/23/strana-na-izhdivenii-kyrgyzstan-vyzhivaet-na-dengi-migrantov-no-ne-umeet-ih-tratit/> – 8 II 2019.
- Шабалин А., 2018, *Всемирный банк вывел портрет типичных мигрантов из Кыргызстана*, online: <https://kaktakto.com/analitika/vsemirnyj-bank-vyvel-portret-tipichnyx-migrantov-iz-kyrgyzstana/> – 7 II 2019.
- V Kyrgyzstane srednjaja zarplata \$233 – ehto pochti khudshij pokazatel v SNG. Kratkij obzor*, online: <https://economist.kg/2019/08/17/v-kyrgyzstane-srednyaya-zarplata-233-eto-pochti-hudshij-pokazatel-v-sng-kratkij-obzor/> – 22 VIII 2020.
- Gosudarstvennaja sluzhba migracii pri Pravitelstve Kyrgyzskoj Respubliki, online: <http://ssm.gov.kg/poleznaja-informacija\statistka> – 25 IX 2019.

- Kyrgyzstan – edinstvennaja iz stran EAEHS, v kotoroj prodolzhaetsja rost migracii*, 2018, online: <http://www.ca-portal.ru/article:43966> – 8 II 2019.
- Laktanov S., 2019, *Antiruskijj prazdnik v Kirgizii*, online: <https://rusplt.ru/society/kyrgyziya-antiruskiy-prazdnik-27468.html> – 24 IX 2019.
- Strana na izhdivenii. Kyrgyzstan vyzhivaet na dengi migrantov, no ne umeet ikh tratit*, 2018, online: <https://kloop.kg/blog/2018/08/23/strana-na-izhdivenii-kyrgyzstan-vyzhivaet-na-dengi-migrantov-no-ne-umeet-ih-tratit/> – 8 II 2019.
- Shabalin A., 2018, *Vsemirnyj bank vyvel portret tipichnykh migrantov iz Kyrgyzstana*, online: <https://kaktakto.com/analitika/vsemirnyj-bank-vyvel-portret-tipichnyx-migrantov-iz-kyrgyzstana/> – 7 II 2019.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

